

НАУКОВИЙ ДОРОБОК ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ШКОЛИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS OF THE ECONOMICS AND GEOGRAPHY SCHOOL OF CHERNIVTSI UNIVERSITY

Проаналізовано особливості формування економіко-географічної школи в Україні та Чернівецькому університеті. Виявлено, що головними складовими концепції формування української економіко-географічної школи є оцінка внутрішніх чинників, зовнішніх передумов, теоретико-методологічних і навчальних основ а також наукового доробку основних вчених-фундаторів, що в сукупності її зумовили її виникнення.

Що ж до формування економіко-географічної школи в Чернівецькому університеті значну увагу варто приділити кафедрі економічної географії, що започаткувала свою діяльність в перші повоєнні роки. Зазначено, що Чернівецька наукова школа економічної географії сформувалась на кафедрі економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

З початку її заснування розпочалося інтенсивне вивчення галузевих і виробничо-територіальних комплексів областей Карпат і Поділля. Досліджувалися проблеми розвитку та розміщення хімічної, лісової і деревообробної, харчової, легкої, промисловості Карпатського регіону, виноградарства та виноробства Закарпатської області. На кафедрі складено атлас господарського комплексу Чернівецької області, вперше в Україні розроблено методика картографічного моделювання виробничо-територіальних комплексів.

Науковими лідерами Чернівецької економіко-географічної школи в різні часи її існування були визначні вчені такі як: проф. А.С. Сиявський, проф. проф. В.В. Онікієнко, Б. Вишневський, проф. М.Г. Ігнатенко, проф. М.П. Крачило, проф. Я.І. Жуланський, проф. В.П. Руденко.

У колективі кафедри економічної географії та екологічного менеджменту, вперше в Україні, започатковано формування економіко-географічної школи оцінкового ресурсознавства загалом, і зокрема напрямку еколого-економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу території (акваторії). Найважливішими напрямками економіко-географічного дослідження функціональної, є: економічна оцінка його використання на базі єдиного критерію та узагальнюючого показника; системно-структурний аналіз природно-ресурсного потенціалу, вивчення його функціональної, компонентної та територіальної структури; оцінка охорони та відтворення, збитків від забруднення навколишнього середовища; картографічне моделювання функціональної; природно-ресурсне районування та прогнозування розвитку потенціалу природних ресурсів.

Ключові слова: економічна географія, наукова школа, наукові напрями, науковий лідер, природно-ресурсний потенціал.

In this paper was analyzed the features of economic-geographical school formation in Ukraine and Chernivtsi University. It was revealed that the main components of the concept of Ukrainian economic-geographical school formation is the assessment of external preconditions, internal factors, theoretical and methodological and academic basis and scientific groundwork of basic scientists-the founders, which caused together the main problem.

As for the formation of economic-geographical school at the University of Chernivtsi is necessary to consider the economic-geography Department, which has started its activities in the early postwar years. Stated that Chernivtsi scientific school of economic geography and ecological management was formed in the Department of economic geography and ecological management of Yuriy Fedkovych Chernivtsi national University.

First of all, its Foundation began an intensive study of industry and industrial complexes of areas in the Carpathians and Podolia. Investigated problems of development and distribution of chemical, timber and woodworking, light and food industry of the Carpathian region, viticulture and wine-making in Transcarpathian region. The Department was first in Ukraine methodology developed by the cartographic modeling production-territorial complexes, included in the Atlas of economic complex of Chernivtsi region.

Scientific leaders of the Chernivtsi economic and geographical school at different times of its existence were outstanding scientists such as: Professor A.S. Sinyavsky, Professor Wisniewski, Professor V.V. Onikienko, Professor M. G. Ignatenko, Professor Y.I. Zhupanskiy, Professor M.P., Professor V.P. Rudenko.

The staff of the Department of economic geography and ecological management, for the first time in Ukraine initiated the formation of economic-geographical school evaluation resourcesdata General, and in particular the direction of ecological and economic assessment of natural resource potential the territory. The most important areas of economic and geographical research of the natural resource potential are: economic assessment of its use on the basis of a single criterion and a summary indicator; system-structural analysis of PRP, study of its component, functional, territorial structure; assessment of its protection and reproduction, damage from environmental pollution; cartographic modeling of natural resource potential; natural resource zoning and forecasting the development of natural resources potential.

Key words: economical geographpy, scientific school, scientific directions, the scientific leader, natural-resources potential.

УДК 55 (485.85) (09)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/1.7>

Чубрей О.С.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Данілова О.М.,

канд. сіль.-госп. наук,
доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федькови

Підгірна В.Н.,

канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Постановка проблеми. Формування національної географічної наукової школи – складний процес, що має тривалу історію розвитку, зумовлену впливом зовнішніх і внутрішніх умов та факторів у певний історичний період. Головними концептуальними складовими формування

української економіко-географічної школи є оцінка внутрішніх чинників, зовнішніх передумов, теоретико-методологічних і навчальних основ, досягнень та наукового доробку основних вчених-фундаторів, які в сукупності її зумовили її виникнення.

Становлення та розвиток української економіко-географічної школи припадає на кінець XIX – першу половину XX ст. В умовах розвитку науки, освіти та культури, активно розвивались і різні напрями економічної географії, виділились лідери, які визначили її теоретико-методологічні та прикладні засади, були отримані значущі результати конкретних досліджень. У радянський період економічна географія перебувала під впливом методології марксистсько-ленінської філософії з єдиними вимогами, завданнями, цілями і т., як наслідок склався «догматичний підхід до розгляду традиційних економіко-географічних проблем». Здобуття Україною незалежності в 1991 році ознаменувало новий етап у розвитку географічної науки загалом і економіко-географічної школи, зокрема, та актуалізувало низку невирішених проблем та нових напрямів досліджень [4].

Так, не зважаючи на важливу роль наукової школи, необхідно констатувати факт формального невизнання її на державному рівні, узаконення наукових відносин між науковим керівником та аспірантами-вихованцями понижуює її авторитетність. Як наслідок, відсутність цілісної картини формування економіко-географічної наукової школи, її наукового потенціалу.

Новий поштовх у своєму розвитку отримали і регіональні наукові школи економічної географії, пізнання теоретичних та практичних аспектів функціонування яких, характеристика тенденцій їх розвитку у контексті розвитку сучасної географічної науки є актуальними та потребують більш ґрунтовних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детальну характеристику економіко-географічної школи Чернівецького університету неможливо провести без аналізу наукових ідей і напрямів, що розвивались у даному закладі вищої освіти. Для вивчення цього питання проаналізовано праці з історії географії Я. Жупанського [1], В. Криворученко [2], Я. Олійника [3], Н. Краснопольської [3], В. Шейко [3] та ін., в яких висвітлено життя і наукову діяльність провідних учених географічної науки минулого та сучасності, подано характеристику становлення та розвитку української економічної географії. Також, цій тематиці приурочені праці провідних науковців географічного факультету Чернівецького національного університету – В. Руденка, В. Джамана, М. Заячука, К. Кілінської.

Метою дослідження є цілісне вивчення особливостей формування, становлення та розвитку основних наукових ідей та напрямів, виявлення наукових лідерів Чернівецької економіко-географічної школи та характеристика основних напрямів їх діяльності.

Практичне значення полягає в можливості залучення результатів дослідження для вивчення феномену наукових шкіл в українській

економіко-географічній науці, вивчення її історичної спадщини та підвищення реноме.

Виклад основного матеріалу. У найбільш загальному розумінні, наукова школа в географії – це є неформальна творча співпраця висококваліфікованих науковців, об'єднаних спільністю підходів у вирішенні наукової парадигми. До основних ознак наукової школи належать: високий науковий авторитет у певній галузі науки та суспільне визнання; оригінальність методики дослідження, загальні наукові погляди; значимість отриманих результатів у певній галузі науки, наявність наукових лідерів, тобто учених, які володіють умінням підібрати наукову молодь та навчити її методам наукових досліджень, заохочувати самостійність мислення та ініціативу; об'єднаних навколо лідера, висока наукова кваліфікація дослідників; наукова школа має певні результати, які ми бачимо у відтворенні фахівців вищої кваліфікації [3].

Часом започаткування розвитку географічної науки у Чернівецькому університеті є 1876–1877 роки, коли при кафедрі математики філософського факультету відкрито лабораторію мінералогії яку очолив професор мінералогії Карл Врба. Водночас із виникненням та розвитком фізико-географічного (геолого-географічного) циклу, в університеті зароджується і економіко-географічний цикл. У тому ж навчальному році (1876–1877) на факультеті права відомий учений того часу професор Фрідріх Кляйнвехтер розпочав читання курсів із економічної історії та світової торгівлі. На цьому ж факультеті професор Юліус Платтер запровадив курс статистики та семінари з цього предмета.

Одним із перших економіко-географічних нарисів про Буковину була праця професора кафедри статистики Ю. Платтера про соціальні (економгеографічні) дослідження Буковини, що опублікована в Ієні ще в 1878 р. Економгеографічні загальні й регіональні курси забезпечувались доктором філософії і права, професором статистики та права Францом фон Юрашеком, професором Ф. Кляйнвехтером, доктором права, професором статистики Вінцентом Йогом та доктором права, професором Юліусом Романом фон Гербургом. Варто наголосити на діяльності доктора права, професора статистики Ернста Міллера, який уже в 1888-1889 навчальному році проводив семінар з господарських зв'язків Буковини, тобто з економічної географії нашого краю.

Загалом у австрійський період географії у Чернівецькому університеті розвиваються як природничі, зокрема геолого-фізико-географічний, так і економіко-географічні напрями.

З переходом Буковини до складу королівської Румунії змінювалося й становище університету. Лише незначна частина австрійської професури виявила бажання продовжити

педагогічну та наукову діяльність у румунському університеті. З відомих нам учених залишились економіст Фрідріх Кляйнвехтер, природознавець Карл Альфонс Пенекке та ін.

Двадцятирічний період існування румунського Чернівецького університету характерний тим, що порівняно з австрійським періодом, він перестав бути науковим і культурним центром поліетнічної Буковини.

У серпні 1940 р. румунський університет реорганізовано в Чернівецький державний університет із українською мовою викладання. Серед 6 факультетів був і геолого-географічний де продовжились розвиватись економіко-географічні дослідження. Рік існування факультету відзначився підготовкою «Наукових записок» з проблем вивчення корисних копалин області.

Чернівецька наукова школа економічної географії сформувалась на кафедрі економічної географії, створеної в 1944 році (з квітня 2000 року – кафедра економічної географії та екологічного менеджменту).

Українські економіко-географи того часу (1930–40 рр.) розробляли науково-методичні основи районування адміністративних областей, в кінці 1950-х рр. розпочали дослідження економічних районів, їх спеціалізації й рівнів економічного розвитку, впливу мінерально-сировинних ресурсів на функціональну та територіальну структуру економічних районів.

Саме в цей період на кафедрі особлива увага приділялась вивченню галузевої структури та розміщенню господарства областей Карпатського регіону - досліджуються проблеми розвитку та розміщення хімічної, лісової та деревообробної, легкої, харчової промисловості Карпатського регіону, на замовлення Раднаргоспу проводяться дослідження виноградарства й виноробства Закарпатської області.

Із розвитком на початку 60-их років ХХ століття в Україні теоретичних основ формування ТВК (М. Паламарчук) чітко окреслюється основна наукова тематика кафедри – дослідження галузевих та територіально-виробничих комплексів Карпатського і Подільського регіонів (В.В. Онікієнко, Я.І. Бондаренко, В.А. Руфін, М.В. Курилюк).

У складі кафедри функціонували навчальні та навчально-дослідні лабораторії: комплексного природокористування й охорони природних ресурсів Українських Карпат і Прикарпаття, картографічна, оцінки природно-ресурсного потенціалу.

Основні наукові дослідження Чернівецької економіко-географічної школи приурочені вивченню економіко-географічних проблем та територіальній організації населення і розселення (Т.К. Дагаєва, В.А. Бутковський), сільського господарства (Е.О. Медведкова, М.С. Бінчева, А.Т. Дарова) областей Карпато-Подільського

регіону, промисловості (М.Г. Ігнатенко, Я.І. Жупанський),. З 70-х років розпочалось активне вивчення проблем будівельної індустрії (Й.А. Бурка, З.О. Манів), туризму (проф. М.П. Крачило), сфери обслуговування (Е.І. Калмуцька).

Вперше в Україні було започатковано методику картографічного моделювання виробничо-територіальних комплексів (Я.І. Жупанський, С.І. Копчак), складено атлас господарського комплексу Чернівецької області (Я.І. Жупанський, В.О. Джаман та ін.), який згодом видано як навчально-краєзнавчий [1].

Також на кафедрі економічної географії, вперше в Україні, започатковано новий напрям економіко-географічних досліджень – економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу (В.П. Руденко, М.Г. Ігнатенко) [5].

Значним кроком для розвитку економіко-географічної школи стало відкриття у 1996 р. при кафедрі економічної географії нової навчальної економічної спеціальності – «Менеджмент природоохоронної діяльності», що було серед географічних факультетів уперше в Україні започатковано саме на географічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

На зламі тисячоліть відбулася активізація колективу факультету по нарощуванню зусиль у розширенні спектру підготовки фахівців. У 2001 р. в межах спеціальності «Менеджмент організацій» на кафедрі економічної географії та екологічного менеджменту (сучасна назва кафедри з 2001 р.) відкрито спеціалізацію «Менеджмент туристичної індустрії».

У лютому 2003 р. відкрито кафедру географії та менеджменту туризму, яку очолив д.е.н., доц. М.В. Жук, що стала випусковою за спеціальностями «Менеджмент організацій» (спеціалізація «Менеджмент туристичної індустрії») та «Туризм». Підсиленням останньої спеціальності стали захисти докторських дисертацій за туристичною тематикою у 2019 р. доц. Ж.І. Бучко та у 2020 р. доц. О.Д. Королем, діючим завідувачем кафедри.

Науковими лідерами Чернівецької економіко-географічної школи в різні часи її існування були такі визначні вчені як проф. А.С. Синявський, проф. В.В. Онікієнко, проф. Б. Вишневський, проф. Я.І. Жупанський, проф. М.Г. Ігнатенко, проф. М.П. Крачило, проф. В.П. Руденко .

Висновки. У сучасній географічній науці загалом та економіко-географічній, зокрема, важливе місце відводиться науковим школам у рамках яких велись і проводяться найбільш продуктивні та прогресивні дослідження.

У формуванні української школи економічної географії вагомий внесок зроблено регіональними освітньо-науковими школами, серед яких важливе місце належить економіко-географічній школі

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, що сформувався на кафедрі економічної географії (з 2001 року кафедра економічної географії та екологічного менеджменту).

Основні наукові напрями досліджень, що проводились на кафедрі обумовлені вимогами та викликами потреб економіки того часу і гармонійно поєднувались із загальноукраїнськими економіко-географічними дослідженнями. Галузево-статистична парадигма була втілена економіко-географами Чернівецького університету у організації статистичних досліджень, дослідних робіт по обґрунтуванню розвитку і розміщення виробництв різних галузей господарства Карпатського регіону України.

Дослідження районної школи (район як господарський ландшафт) теоретично були обґрунтовані та закладені проф. А. Синявським. Наукові ідеї районно-комплексної економічної географії представлені теоретичними розробками та вагомими практичними напрацюваннями по дослідженню галузевих і територіально-виробничих комплексів Карпатського та Подільського регіонів (В.В. Онікієнко, В.А. Руфін, Я.І. Бондаренко, М.В. Курилюк, М.Г. Ігнатенко). На кафедрі економічної географії вперше в Україні було започатковано методіку картографічного моделювання виробничо-територіальних комплексів (Я.І. Жупанський, С.І. Копчак) та започатковано новий напрям досліджень – економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу (В.П. Руденко, М.Г. Ігнатенко), обґрунтовані економіко-географічні дослідження організації та ефективності туризму (М.П. Крачило, О.Д. Король, Ж.І. Бучко).

Науковими лідерами Чернівецької економіко-географічної школи в різні часи її існування були визначні науковці: проф. А.С. Синявський, проф. В.В. Онікієнко, проф. Б. Вишневський, проф.

Я.І. Жупанський, проф. М.Г. Ігнатенко, проф. М.П. Крачило. Науковим лідером сучасної економіко-географічної школи є д.геогр.н. професор В.П. Руденко – теоретичний та ідейний натхненник оцінювального ресурсознавства загалом та напряму еколого-економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу території (акваторії). Під його керівництвом захищено низку дисертаційних робіт присвячених даній тематиці науковцями кафедри (В.Я. Вацеба, М.О. Ячнюк та ін).

Подальша реалізація тенденцій розвитку Чернівецької наукової економіко-географічної школи потребуватиме використання теоретичних напрацювань в прикладних аспектах науки і забезпечить її від безцільного абстрагування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жупанський Я.І., Руденко В.П. Розвиток наукових та освітніх географічних напрямів і шкіл у Чернівецькому університеті. *Український географічний журнал*. Київ, 2004. № 3 (47). С.117–123.
2. Криворученко В. К. Научные школы – эффективный путь проведения диссертационного исследования. Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». Режим доступа URL: http://www.zpu-journal.ru/asp/scientific_schools/2007/Krivoruchenko/
3. Олійник Я., Н. Краснополська. Географічна наука в Україні: становлення і розвиток. К. : Ніка-Центр, 2007. 148 с.
4. Чубрей О.С. Основні наукові ідеї та напрями економіко-географічної школи в Чернівецькому університеті. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя. Вип. 49. 2017. С. 255–259.
5. Чубрей О.С. Провідні економіко-географи Чернівецького університету та їх внесок у розвиток географічної науки в радянський період. *Сучасні тенденції наукової парадигми економіко-географічної освіти України* : збірник матеріалів VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. Донецьк : ДІСО, 2011. С. 34–36.